Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968, Universtiy of New Orleans Center Austria, 3-4. travanj 2008.

"Center Austria" već je deset godina dio Sveučilišta u New Orelansu (University of New Orleans, UNO). Ustanova se bavi proučavanjem Austrije i Srednje Europe, pomaže kod organizacije ljetnog studijskog programa UNO-a u Innsbrucku i objavljuje *Contemporary Austrian Studies*, časopis koji austrijske teme otvara američkoj publici. Osnutak i djelovanje ovog centra velikim je dijelom zasluga Günthera Bishofa, koji se nakon doktorata na Yaleu zaposlio u Louisiani i postao jedan od vodećih američkih stručnjaka za hladnoratovsku povijest Austrije. "Center Austria" i UNO-ov "Eisenhower Center for American Studies" bili su američki organizatori skupa o "Praškom proljeću" i invaziji zemalja Varšavskog ugovora 1968. na Čehoslovačku. S europske strane, organizatori su bile kolege iz "Ludwig Boltzmann Institut für Kriegsfolgen-Forschung" iz Graza.

Institut "Ludwig Boltzmann" u kolovozu 2008. organizira središnju svjetsku konferenciju o "Praškom proljeću", jednom od ključnih događaja Hladnog rata. Česi (i Slovaci) ove su godine ionako prepuni obljetnicama važnih događaja koji su se zbili u 20. stoljeću. Obilježava se završetak Prvog svjetskog rata i nastanak Čehoslovačke, prošlo je sedam desetljeća od Münchena 1938., šezdeset godina od prevrata 1948. godine. Austrijanci, posebno kolega Peter Ruggenthaler, koji je bio glavni organizator ovog ljetnog skupa, pripremili su zbornik 70 članaka koji "Praškom proljeću" pristupaju iz različitih uglova. Tekstove prati knjiga izvora iz velikog broja svjetskih arhiva, a svi objavljeni dokumenti prevedeni su na njemački jezik.

Sveučilište u New Orleansu danas ima oko 11 tisuća studenata. Prije dvije i pol godine, odnosno prije uragana Kathrina, bilo ih je 18 tisuća. Golemi udarac na grad osjetila su i dva privatna sveučilišta, Loyola i, jedno od najpoznatijih u zemlji, Tulane University. Na Medical School Tulanea između dva svjetska rata predavao je i tamo istraživao Andrija Štampar (1888.-1958.), pa je tako naša veza s akademskim životom Louisiane (bila) živa na različitim razinama. New Orleans je dugo godina bio jedno od najpoželjnijih mjesta za studij u Sjedinjenim Državama, posebno zbog noćnog života u Francuskoj četvrti gdje su kafići otvoreni 24 sata i stalno prisutnog jazza. Prirodna katastrofa, golema gradska korupcija i nekompetentno rješavanje krize uzrokovali su dramatično nazadovanje u gradu koji je svjetski poznat i po grobljima koji se grade iznad zemlje, francuskom naslijeđu, rijeci Mississippi, ali i središnjem američkom muzeju Drugog svjetskog rata (National World War II Museum). Ta je ustanova osnovana prije svega zahvaljujući Stephenu Amroseu, biografu Dwighta Eisenhowera i Richarda Nixona i vjerojatno najpoznatijem povjesničaru iz tog dijela Sjedinjenih Država.

Konferenciji u New Orleansu najprije se obratio češki ambasador u Sjedinjenim Državama Petr Kolář, koji je došao na čelu brojnog izaslanstva češkog veleposlanstva u Washingtonu. U radu skupa sudjelovalo je 15 povjesničara iz osam zemalja, a slovačko-austrijska spisateljica Zdenka Becker jedno je poslijepodne čitala dijelove iz romana u kojem govori o svom doživljaju Čehoslovačke 1968. godine. Skup je još jednom pokazao što je za istraživanje Hladnog rata značio kraj epohe, otvaranje arhiva koje je pokazalo kako multiperspektivnost obogaćuje naše spoznaje. Ukupno se izlagalo u četiri sesije. Nakon uvodnog izlaganja Marka Kramera (Harvard University) koji

je dao kontekst i osvrt na stanje istraženosti, govorilo se o odnosima u čehoslovačkom vrhu i gledanju vrha Njemačke Demokratske Republike na zbivanja početkom 1968. godine. Druga sesija prikazala je sovjetsko društvo tijekom 1960-ih i način na koji se odlučivalo u sovjetskom Politbirou. Treća sesija prikazala je stanje u zapadnim zemalja, u Sjedinjenim Državama, Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i među zapadnoeuropskim komunistima. Na četvrtoj sesiji govorilo se o odnosu susjednih zemalja, Austrije, Mađarske i Jugoslavije, prema "Praškom proljeću". Skup je opet pokazao veliku razliku u načinu izlaganja i pristupa temi između europskih i američkih znanstvenika. Dok europski povjesničari izlažu "konzervativno", sporije, a katkada je i teško slijediti njihova izlaganja, američke kolege to čine vrlo otvoreno i živo, ponekad gotovo na "filmski" način. Nekoliko izlaganja doista je bilo vrlo marginalno povezano s Pragom 1968., npr. ono Marka Carsona o tome kako je rat u Vijetnamu bio percipiran na jugu Sjedinjenih Država.

Uvodničar Mark Kramer najprije je prikazao stanje istraženosti, naglasivši kako se jedno razdoblje nade u promjenu prekinulo u kolovozu 1968. godine. Bez obzira na golemi broj novih dokumenata, brojne starije ocjene zbivanja još uvijek su relevantne. Otkriveno je puno novih pojedinosti, neke su i fascinantne, ali ukupna slika ostala je nepromijenjena. Reforme "Praškog proljeća" bile su pokušaj obnove ukupnog života u Čehoslovačkoj, bile su miroljubive, takav koncept predstavljao je izazov cijelom sustavu i otišao je dalje no se to očekivalo. Po Kramerovom sudu, način na koji se sovjetski vođa Leonid Brežnjev suočavao s tom krizom bio je impresivan, odmjeren, i on tada nikako nije čovjek-karikatura kakav je kasnije postao. Sovjetsko vodstvo jasno je shvaćalo koje će sve teškoće izazvati njihova vojna intervencija i kako će se ona negativno odraziti na komunističke partije u zapadnoeuropskim državama. Zato je odlučeno da se intervencija provede sa što manje ljudskih žrtava, što je Zapad pozdravio nadajući se da detant neće biti prekinut. Da Brežnjev tada nije intervenirao posljedice po istočni blok bile bi još dramatičnije, smatra Kramer. U sovjetskom vodstvu postojao je strah da će se događaji iz Čehoslovačke prenijeti na Ukrajinu, možda i na baltičke republike, kao i na Poljsku. Rumunjski vođa Nicolae Ceauşescu, tada drukčiji vođa od onog iz 1980-ih, također je mogao slijediti Dubčekov put u unutarnjim odnosima. Danas se, pomalo paradoksalno, napose u izjavama češkog predsjednika Klausa, otpisuje "Praško proljeće" jer da je riječ o komunističkom pokušaju samoreforme koji danas nema važnost. Oldrich Tuma (Institut za suvremenu povijest Češke akademije znanosti), pomalo mimo očekivanja, istaknuo je kako je o "Praškom proljeću" teško govoriti bez da se ponavlja toliko toga što je već poznato i rečeno. Tuma je osvijetlio postojanje različitih frakcija unutar čehoslovačkog vrha; onih koji su željeli društvo vratiti na put kojim se razvijalo do 1948. i čvrstorukaša, koji su shvaćali da se dubina reformi neće moći nadzirati, što bi ugrozilo njihov položaj. Ukazao je i na određene paradokse. Bilak, šef slovačke partije i jedan od oslonaca sovjetske intervencije i sam je bio liberal do 1968., pripadajući skupini koja je tražila smjenu dugogodišnjeg staljinističkog lidera Novotnyja. Potom se sve promijenilo. Manfred Wilke (Institut za suvremenu povijest München-Berlin) govorio je o Njemačkoj Demokratskoj Republici, jednoj od najrigidnijih članica sovjetskog bloka. Walter Ulbricht, osim ideoloških ograda, za svoju je državu vidio i neke sasvim praktične opasnosti od promjene kursa u Čehoslovačkoj jer Njemačka Demokratska Republika nije imala puno međunarodno priznanje. Sovjeti su 1956. vojnu intervenciju u Mađarskoj smatrali jedinim rješenjem, a u Poljskoj su

1981. pronašli Jaruzelskog koji je odradio dio posla za njih. Za razliku od toga 1968. su pokušali sve, ali u čehoslovačkom vodstvu nisu mogli pronaći pogodnog suradnika. Vlad Zubok (Temple University) prilike u Sovjetskom Savezu problematizirao je iz perspektive sovjetske elite, napose skupine koja je sazrijevala nakon Staljinove smrti. Nakon razdoblja 1953.-1956. jedan od valova intelektualne slobode bio je početkom šezdesetih, kada je na tržištu rada bilo oko dva milijuna kadrova sazrelih nakon rata i Staljinove smrti. Među mladima koji su sačuvali optimizam, imali vjeru u kibernetiku koja će sovjetsku birokraciju učiniti efikasnom bio je i Mihail Gorbačov, čovjek koji je idealizam sačuvao u provinciji gdje je bio dužnosnik. Veliki broj drugih, napose oni židovskog podrijetla, postali su cionisti, dio Rusa nacionalisti, ali su se svi 1968. okupili oko svježih ideja koje su dolazile iz Praga. Razočarenje koje je nastupilo označilo je jedan od početaka kraja Sovjetskog Saveza.

Zamjenik direktora Ruskog državnog arhiva za suvremenu povijest Mihail Prozumenščikov koristio je sovjetsku građu kako bi rekonstruirao kako je u sovjetskom vodstvo donesena odluka o vojnoj intervenciji. Izjava Dean Ruska dana 22. srpnja sovjetskom ambasadoru u Washingtonu Dobrinjinu, kako je odluka o smirivanju napetosti u Srednjoj Europi na Sovjetima i njegovim saveznicima, mogla se shvatiti kao potpora invaziji. Doduše, koncept "zelenog svjetla" kritiziran je kasnije u raspravi, jer se on najčešće prepoznaje samo s jedne strane. Upotpunjujući Prozumenščikova, Peter Ruggenthaler (Ludwig Boltzmann Institut) napisao je mikro-analizu kako su nakon intervencije Sovjeti i Čehoslovaci intenzivno pregovarali od 23. do 26. kolovoza. General Svoboda, predsjednik ČSSR, otputovao je u Moskvu kako bi Sovjete i svog osobnog prijatelja Brežnjeva upozorio da nema ustavnih ovlasti sastaviti novu vladu, pa se, barem formalno, u Pragu privremeno nije dogodilo ništa novo. Walter Ulbricht bio je jedan od onih koji su se najviše bojali da će Dubček ostati na vlasti.

Sesija o velikim silama uključivala je izlaganja Marka Carsona, Günthera Bishofa, Saki Dockrill (King's College, London) i Alessandra Brogija (University of Arkansas-Fayetteville). Bischof je istraživanje utemeljio na arhivskoj građi iz Washingtona. Nastojanje Sjedinjenih Država da se detant produbi, da Lyndon Johnson u listopadu 1968. ipak posjeti Lenjingrad, bili su njihova glavna briga. Činjenica je da je sve to odgođeno zbog sovjetske intervencije, ali se odnosi Moskve i Washingtona nisu pogoršali. Zato su Amerikanci kritizirani da se drže podjele svijeta na sfere utjecaja koje su uspostavljene na kraju Drugog svjetskog rata. Konačno, iako su informacije koje su iz Europe stigle u Ameriku u kolovozu 1968. bile dramatične, to nije natjeralo Johnsona da odustane od svoje dnevne rutine i poslijepodnevnog počinka. Britanska povjesničarka Dockrill pokazala je kako je Londonu bilo također važno očuvati detant jer su Britanci bili svjesni da NATO prolazi kroz određenu krizu. Na kraju je proces smanjenja zategnutosti dvaju blokova uspješno nastavljen, dok je kriza u Čehoslovačkoj blagotvorno djelovala na jačanje NATO saveza.

Posljednja skupina uključivala je izlaganja Csaba Békésa (Institut za povijest Mađarske revolucije 1956.), Tvrtka Jakovine (Sveučilište u Zagrebu) i Stefana Karnera (Ludwig Botzmann Institut, Graz). Tri susjedne zemlje tijekom krize imale su određene sličnosti ali i brojne razlike. Jugoslavija i Austrija brinule su se za čehoslovačke izbjeglice, bile u strahu od mogućeg nastavka sovjetske intervencije. Kurt Waldheim, tadašnji ministar vanjskih poslova Republike Austrije tvrdio je kako je Austrija sigurna i otklonio američku pomoć u čuvanju neovisnosti. Tako je stekao povjerenje i simpati-

je u Moskvi, što mu je 1972. koristilo prigodom izbora za glavnog tajnika UN-a. Békés je pokušao pokazati koji su sve motivi mogli voditi Jánosa Kádára u njegovom držanju tijekom 1968. godine. Iako se ne može pouzdano tvrditi, moguće je da je činjenica kako su u čehoslovačkim novinama počeli spominjati Imre Nagyja i zbivanja 1956. na mađarskog vođu djelovala negativno i ubrzala odluku o promijeni blagonaklonog stajališta prema Dubčeku. Jugoslavija je bila podijeljena između straha od sovjetske intervencije, ali i interesa da se Dubčeka podrži, što je Josip Broz Tito zdušno i činio.

Jedan od zaključaka ugodne i uspješne konferencije u New Orleansu vjerojatno se nalazio u članku ambasadora Kolara napisanom za *Miami Herald* na dan početka konferencije. Objasnio je kako je razlog iznimne angažiranosti Češke, pa i ostalih tranzicijskih zemalja, oko Kube nastojanje da se pomogne miroljubiva tranzicija na tome otoku, upravo na temelju vlastitih iskustava. Jedno takvo iskustvo bilo je ono 1968. godine, a drugo, uspješno, za vrijeme "Baršunaste revolucije". Oba događaja pokazuju kako se iz prošlosti uči, kako su iskustva usporediva i kako se mogu koristiti za boljitak čovječanstva.

TVRTKO JAKOVINA

Hrvatsko-crnogorski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja, Kotor 4. – 6. listopad 2007.

U cilju znanstvenog vrednovanja svekolike povijesne i kulturne baštine današnjeg područja Crnogoroskog primorja (ponajprije područja Boke kotorske i Bara) u razdoblju od 4. do 6. listopada u Kotoru je održan znanstveni skup pod nazivom: *Hrvatsko – crnogorski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja.*

U organizaciju znanstvenog skupa bili su uključeni Hrvatski institut za povijest (Zagreb) i Istorijski institut Crne Gore (Podgorica) kao organizatori te Matica hrvatska (Zagreb) i Hrvatsko građansko društvo Crne Gore (Kotor) kao suorganizatori. Namjera koordinatora ovog projekta (dr. sc. Lovorka Čoralić, mr. sc. Zdravka Zlodi; dr. sc. Lenka Blehova-Čelebić, prof. Tatjana Koprivica) bila je da ova inicijativa, koju su pokrenuli ponajprije hrvatski znanstvenici (dr. sc. Stijepo Obad i dr. sc. Stijepo Mijović Kočan), bude početak sustavnog proučavanja hrvatsko – crnogorskih povijesnih i kulturnih veza tijekom prošlosti te njihova predočavanja hrvatskoj i crnogorskoj javnosti putem znanstevnih radova.

Drugi važan razlog održavanja ovoga znanstvenog skupa uvjetovan je činjenicom da je područje Crnogorskog primorja tijekom prošlosti imalo značajnu ulogu u razvoju ne samo crnogorske, već i hrvatske povijesti i kulture te da je bilo prostor uzajamnog kulturnog i drugog prožimanja. Naime, na tom prostoru i danas obitava kulturno, gospodarski pa i politički važna hrvatska nacionalna zajednica, koja baštini značajan dio tamošnjega kulturnog i povijesnog naslijeđa i kao takva predstavlja most suradnje dviju država, iako je posljednjih godina demografski svedena na malen broj. Upravo zato je organizacija ovakvog skupa i njegovo održavanje na samom terenu (Boka) bila značajna potpora kako opstojnosti nacionalnog i kulturnog identiteta hrvatske naci-

onalne zajednice u Crnoj Gori (osobito na dijelu Crnogorskoga primorja), tako i u jačanju njihove uloge na povezivanju obaju naroda.

Ova značajna zajednička hrvatsko-crnogorska odnosno crnogorsko-hrvatska znanstvena manifestacija za koju je prijavljeno više od 70 referata eminentnih hrvatskih i crnogorskih znanstvenika bila je usmjerena prema sljedećim tematskim cjelinama: *Historiografija* (ocjena dosadašnjeg stupnja istraženosti, kritičko vrednovanje i prosudba); *Opće sastavnice iz povijesnog razvoja područja* (pregled prema vremenskim razdobljima s naglasakom na cjeloviti pristup); *Čimbenici identiteta* (smještaj između Zapada i Istoka, državno-političke promjene tijekom povijesti kao sastavnica oblikovanja identiteta područja s težištem na jadransko-sredozemnoj usmjerenosti); *Društveni razvoj i stanovništvo* (demografija, migracije, društvene strukture i povijesne uvjetovanosti njihovih promjena); *Gospodarsko usmjerenje kao čimbenik razvoja, identiteta i prepoznatljivosti* (pomorstvo, trgovina); *Crkva* (Kotorska biskupija i Barska nadbiskupija, Pravoslavna crkva, uloga crkve u vjerskoj i kulturnoj povijesti, istaknuti predstavnici Crkve i njihova uloga te 'Zaljev svetaca'); *Kulturna i umjetnička sastavnica* (književnost, jezikoslovlje, likovne umjetnosti, znanosti: prinosi jadransko-sredozemnom kulturnom krugu te integriranost u tijekove zapadnoeuropske uljudbe).

Većinu predstavljenih referata znanstvenika i drugih predstavnika gotovo svih društveno-humanističkih smjerova, činili su povjesničari odnosno historiografski radovi, tematski razvrstani u sklopu dviju paralelnih sekcija (I. sekcija, palača Bizanti; II. sekcija u prostorijama Fakulteta za pomorstvo i turizam). Budući da su po kvaliteti i kriteriju tematskog odabira bili relativno neujednačeni, a u nekim slučajevima i podudarni, možemo izdvojiti nekoliko onih koji su nam hostoriografski zanimljivi s obzirom na povijesnu uzajamnost dviju strana.

Iz I. sekcije to su: *Crvena Hrvatska Popa Dukljanina u svjetlu materijalnih izvora* (Branislav Borozan), *Balšići između katoličanstva i pravoslavlja* (Vasilj Jovović), *Crnogorsko primorje za vrijeme mletačko-osmanskih ratova tokom XVI., XVII. i početkom XVIII. vijeka* (Đorđe Borozan), *Kotorska biskupija 1945. – 1962. – zapažanja o vjerskom životu i identitetu* (Zvezdan Folić) te *Srednjovjekovna Duklja/Zeta – kasnija Crna Gora. Kontinuitet i identitet Crnogorskog primorja* (Milko Brković), *Papinstvo i Barska (nad)biskupija u drugoj polovici XII. stoljeća* (Ivan Majnarić), *Barski nadbiskup Šimun Milinović (1886. – 1910.) i Svetojeronimska afera* (Zoran Grijak), *Migracijska prožimanja područja današnjeg Crnogorskog primorja i pule od XVII. do XIX. stoljeća* (Slaven Bertoša). Iz II. sekcije treba istaknuti *Izvješća pučkih misionara o katolicima na području Boke kotorske i budvansko-barskog priobalja* (Mijo Korade), *Boka kotorska u talijanskim geografskim priručnicima XVI.-XVIII. stoljeća* (Milorad Pavić), *Građa za povijest Boke kotorske i budvansko-barskog priobalja u mletačkom Državnom arhivu: spisi fonda Vijeća desetorice* (Lovorka Čoralić/Damir Karbić), *Arhivsko gradivo o Boki i Crnogorskom primorju u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te u hrvatskom državnom arhivu* (Maja Katušić/Marina Butorac), odnosno *Školovanje crnogorske omladine u Hrvatskoj u drugoj polovini XIX. vijeka i prvim decenijama XX. vijeka* (Momčilo Pejović), *Don Frane Bulić kao istraživač kulturne baštine Crnogorskog primorja* (Tatjana Koprivica), *Hrvatsko-crnogorski jezički dodiri* (Sreten Zeković), *O crnogorsko-hrvatskiejm primorskim odnošajima* (Žarko L. Đurović).

Pristigli sažeci izlaganja objavljeni su neposredno prije početka simpozija, dok će cjeloviti tekstovi radova biti prezentirani u zborniku radova koji je u izradi, a trebao bi biti objavljen do kraja prve polovine 2008. godine.

ZDRAVKA ZLODI